

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i5.270>**І. М. Коваль**

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права

Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка»

orcid.org/0000-0002-5332-6958**ФРЕНСІС БЕКОН – ВИДАТНИЙ НОВАТОР І ПРОПАГАНДИСТ НАУКИ**

У статті здійснено спробу розглянути філософсько-теоретичну діяльність Ф. Бекона, спрямовану на розкриття ролі і місця науки і наукових знань в опануванні людиною і законом природи як важливого чинника соціального прогресу.

Установлено, що Ф. Бекон був одним із перших мислителів, хто усвідомив характер нової епохи і значення експериментальних наукових досліджень для соціально-економічного, політичного, правового, морально-етичного та культурного розвитку суспільства.

Він творчо сформулював ідею щодо науки як сили, яка здатна озброїти людину знаннями, і як важливого чинника її самовдосконалення. У статті акцентується увага на прагненні Ф. Бекона до активного проведення експериментальних досліджень як необхідної умови розширення і поглиблення знань про навколишній світ, виявлення законів і закономірностей розвитку і функціонування природних явищ, без чого не можна заволодіти людиною владою над природою. Мислитель був упевнений у тому, що опанувати природу і поставити її собі на службу людина може тільки за умови створення нової техніки, постійно вдосконалюючи науково-технічні винаходи. Філософ наголошує на необхідності тісного творчого зв'язку науки й техніки.

У статті обґрунтовується, що важливим аспектом нових наукових досліджень Ф. Бекон уважав розроблення нового методу і методології дослідження. Основою розвитку наукових знань філософ оголошує експериментальне дослідження природи, а логікою, що забезпечує цей розвиток, має бути індуктивне узагальнення результатів дослідження.

У статті наголошується, що Ф. Бекон був активним прихильником політики й ідеології британського колоніалізму. У науці він відводив особливу роль, мріючи тим самим перетворити Велику Британію в сильну світову державу.

Мислитель був упевнений у тому, що наука здатна забезпечити не тільки економічний розвиток, а й обороноздатність держави, в якій важливу роль відіграє військова наука і військове мистецтво, розширення торговельних зв'язків з іншими країнами, а також розширення своєї території за рахунок придбання нових колоній.

У статті вказується, що Ф. Бекон акцентував увагу на тісному діалектичному взаємозв'язку теорії і практики. Будь-яка практика, як заявляв він, може бути успішною, якщо вона спирається на науково обґрунтовану теорію.

Установлено, що значну роль Ф. Бекон відводив досвіду й експерименту, зосереджуючи увагу на ґрунтовному відборі фактів. Таким чином, Ф. Бекон у науці бачив велику силу і соціальну цінність прогресивного розвитку суспільства.

У результаті наукового дослідження автором статті розглядається аналіз творчості Ф. Бекона в наукових розвідках та його оцінка. Філософські теоретичні ідеї Ф. Бекона привертала увагу західноєвропейських учених Б. Виховського, Т. Котарбинського, М. Мелвіля, Б. Рассела, Л. Фейєрбаха, Л. Фейхтанверга, Ф. Фішера та ін. Деякі аспекти творчої спадщини англійського мислителя аналізували у своїх працях представники радянської та російської науки Г. Александров, В. Асмус, А. Деборин, Ф. Коган-Бернштейн, О. Литвинова, А. Луначарський, Ю. Михаленко, І. Нарський, В. Соколов, А. Субботін та ін.

На жаль, серед вітчизняних дослідників Ф. Бекону дотепер не приділено достатньо уваги.

Ключові слова: суспільство, людина, філософія, наука, метод, методологія, експеримент, досвід, практика.

Koval I. M. FRANCIS BACON – AN EXCELLENT INNOVATOR AND PROPAGANDER OF SCIENCE

The article attempts to consider the philosophical-theoretical activity of F. Bacon aimed at revealing the role and place of science and scientific knowledge in mastery of law by human and nature as an important factor of social progress.

It has been established that F. Bacon was one of the first thinkers to understand the nature of the new era and the importance of experimental scientific research for the socio-economic, political, legal, moral and cultural development of society. He has creatively articulated the idea of science as a force capable of equipping a man with knowledge and as an important factor in his self-improvement.

The article focuses on F. Bacon's desire to actively pursue experimental research as a necessary condition for broadening and deepening knowledge of the environment, identification of the laws and patterns of development and functioning of natural phenomena, without which it is impossible for human to gain power over nature. The thinker was convinced that the mastery of nature and the exploitation of human beings could only be achieved through the creation of new technologies and the constant improvement of scientific and technological inventions. The philosopher points out the need for a close creative link between science and technology.

The paper argues that F. Bacon considered the development of a new method and methodology to be important for new scientific research. The philosopher declares the experimental exploration of nature as the basis for the development of scientific knowledge, and the logic behind this development should be the inductive generalization of the results of the study.

The article noted that F. Bacon was an active supporter of British colonialism, and in science he had a special role to play in his ambitions to make Britain a strong world state.

The thinker was convinced that science could ensure not only economic development, but also the defensive capacity of the State, in which military science and the art of war play an important role, the expansion of trade relations with other countries, and the expansion of its territory and territory through the acquisition of new colonies.

The article states that F. Bacon emphasized the close dialectic relationship between theory and practice. Any practice, he said, could be successful if it was based on a scientifically based theory.

It was found that the significant role of F. Bacon focused on experience and experimentation, focusing on careful selection of facts. Thus, F. Bacon saw in science the great strength and social value of progressive development of society.

As a result of scientific research, the author of the article considers the analysis of the creativity of F. Bacon in scientific research and its evaluation. The philosophical-theoretical ideas of F. Bacon attracted the weight of Western European scientists B. Bykhovsky, T. Kotarbinsky, M. Melvil, B. Russell, L. Feyerbach, L. Feikhtanweg, F. Fischer and others. Some aspects of the creative heritage of the English thinker were analyzed in their works by representatives of Soviet and Russian science G. Alexandrov, V. Asmus, A. Deborin, F. Kogan-Bernstein, O. Litvinova, A. Lunacharsky, Y. Mikhalenko, I. Narsky, V. Sokolov, A. Subbotin and others.

Unfortunately, among the domestic researchers of scientific F. Bacon has not yet been given sufficient attention.

Key words: society, human, philosophy, science, method, methodology, experiment, experience, practice.

Ф. Бекон жив і творив в епоху, коли Англія в Європі була в авангарді наукового прогресу. Вона вимагала наукових відкриттів, особливо в розповсюдженні нових знань у промисловості, торгівлі, військовій справі і мореплавстві.

Англійські мислителі неодноразово заявляли, що він не заради слави і пихатості або через корисливі інтереси займається наукою, а «через усебічні дослідження я прагну принести користь людському роду» [1, с. 58].

Знаменитий англійський філософ Д. Юм характеризував Ф. Бекона як людину, яка «викликала всезагальне захоплення величчю свого генія... Він був великою прикрасою свого покоління і своєї нації» [2, с. 825].

Вичерпну характеристику своєму земляку дав Б. Рассел: «Основа філософії Ф. Бекона практична, і дати людині можливість оволодіти силами природи за допомогою наукових відкриттів» [3, с. 434].

Ф. Бекон був патріотом своєї батьківщини, і він (як державний діяч і вчений) прагнув, щоб його країна unikнула соціальних революцій, різних соціальних катаклізмів. Вихід він бачив, по-перше, в економічних реформах, які мали стимулювати соціально-економічне життя суспільства створювати умови щодо розвитку промисловості й торгівлі. По-друге, в цьому аспекті він важливу роль відводив розвитку науки і техніки як головному засобу усунення всіх соціальних суперечностей і позбавлення від усіх соціальних проблем сучасної йому Англії [4, с. 120].

Весь свій талант, енергію, волю він спрямував на реалізацію цих складних завдань.

«Йому доводилося, – писав А. Луначарський, – бути підлесником у найпідліших людей, як-от король Яків і його фаворитка Бекінгема. Йому доводилось крутитись серед безсовісних придворних, хитрих юристів, бувалих парламентарів у світі небезпечному, у світі безпринципному, у світі підстерігальному» [5, с. 253].

Аналізуючи проблему наукових досліджень, основою свого філософське обґрунтування

Ф. Бекон проголосив триаду «Бог – природа – людина». Тому беконівська філософія поділяється на вчення про Бога («природна теологія»), вчення про природу («філософія природи») і вчення про людину.

Центральне місце в науковій творчості Бекона посідає «філософія природи», яка поділяється на теоретичну і практичну. Теоретична поділяється на фізику та метафізику. До теоретичної мислитель зараховує фізику, яка є основою механіки. Бекон, як зазначає М. Мельвиль, «геніально сприймав загальний дух і спрямованість нової науки» [6, с. 14].

Науку про людину філософ уважав лише частиною науки про природу. Він поділяв її на науку про окремого індивіда, або антропологію, і науку про суспільство, або громадянську філософію. Антропологія, на думку мислителя, поділяється на науку про тіло і науку про душу людини.

Наука про душу містить науку про інтелект, або логіку, й науку про волю, або етику. Ці положення Бекон блискуче і глибоко формулює в роботах «Про мудрість стародавніх», «Досвід, або настанови моральних і політичних», «Нова Атлантида» та інших творах.

Слід зауважити, що у своїх творах Ф. Бекон зарекомендував себе як блискучий знавець античної історії, міфології і літератури. Його твори насичені багатьма посиланнями на грецьких і римських філософів, письменників, істориків та державних і військових діячів. Серед них є твори Аристотеля, Демокрита, Демосфена, Лукреція, Піфагора, Платона, Плутарха, Цицерона та багатьох інших. Яскравим підтвердженням цьому є його твір «Про мудрість стародавніх» та інші [7, с. 534].

У творах Бекона, як зазначає А. Суботін, «простежується його ставлення до трьох сфер його ідейної спадщини, як-от антична філософія, міфологія і християнство» [8, с. 93].

На світогляд Ф. Бекона значно впливало християнство. Він неодноразово підкреслював свою

прихильність і повагу до християнської релігії і церкви [7, с. 539].

Для тих, хто перебуває в лоні церкви, як писав Ф. Бекон, плодом єдності є світ, що ховає в собі численні блага, бо цим зміцнює віру, спонукає до милосердя, зі світу церковного перетворюється на світ духовний, покірність і благочестя [9, с. 358].

Дійсно, поверхнева філософія, як заявляє мислитель, «схиляє розум людини до безбожності, глибини ж філософії повертають розум людей до релігії» [9, с. 386].

Англійський мислитель у центр своїх філософських досліджень ставив науку, акцентуючи увагу на її першочерговому значенні в житті людства. «Він займався наукою, – пише А. Суботін, – як лорд-канцлер, розробляючи її загальну стратегію, визнаючи її генеральні маршрути, її просування і принципи організації в суспільстві. Ідея великої відбудови наук (Instaurationis Magnae Scientiarum) пронизувала всі його філософські твори з багатозначністю, проникливістю й ентузіазмом новоявленого пророка» [10, с. 98].

Ф. Бекон був упевнений у тому, що сенс науки – змінити обличчя світу, стати основою військової могутності і соціального прогресу. В оволодінні людськими силами природи він бачив гарантії її свободи [11, с. 100]. Усі інші політичні, соціально-правові, економічні проблеми він розглядав як вивідні, які мали бути підпорядкованими проблемі досягнення знання. Не є випадковим те, що улюблений девіз мислителя – «Знання – сила».

Оцінюючи тогочасні наукові досягнення, Ф. Бекон доволі скептично ставився до них: «що сьогодні твориться в науці, то це лише деякі обертанні, вічна розгубленість і рух колом» [1, с. 58].

Мислитель ставить перед собою завдання «енциклопедично оглянути усі людські знання й окреслити напрями, в яких розвиватиметься наука» [12, с. 135]. Ці та інші ідеї він виклав у своєму творі «Про гідність та примноження наук».

Усі думки та величезна творча енергія мислителя були спрямовані на розроблення наукових методів дослідження. Істинні знання, як постійно наголошував Ф. Бекон, можна здобути лише за умов активного використання правильного методу і філософської методології пізнання навколишнього світу. «Ученого, який дотримується такого методу, можна порівняти з бджолою, яка збирає з квітів солодкі соки і переробляє їх на мед» [13, с. 126–127].

Філософ неодноразово заявляв, що метод – це світильник, без якого годі шукати істину.

Розмірковуючи над сутністю методу, Ф. Бекон заявляв, що ігнорування правильного методу в наукових дослідженнях – це той «підводний камінь, зіштовхуючись із яким кораблі науки зазнавали загибелі» [14, с. 386].

Філософ упевнений, що найбільш ефективним методом є індукція, активне застосування якої, як правило, призводить до правильних висновків. Задля досягнення позитивного результату в наукових дослідженнях слід сформулювати чіткий план із подальшими експериментальними дослідженнями або ж від них перейти «до теоретичних аксіом, які окреслюють шлях до нових експериментів» [15, с. 259].

Значну увагу в наукових дослідженнях Ф. Бекон приділяв досвіду. Наука, як наголошує філософ, має спиратись на «міцні основи різноманітного і добре зваженого досвіду» [1, с. 59]. «Найкращим досвідом, – заявляє Ф. Бекон, – є той, який корениться в експерименті» [16, с. 34].

Мислитель указував на те, що для всебічного аналізу предметів і явищ навколишнього світу необхідно зосередити увагу на прискіпливому відборі цінних фактів. Факти, як говорив він, є повітрям науки.

«Наука, – говорить Ф. Бекон, – удосконалює природу, але сама вдосконалюється досвідом» [9, с. 464].

Це положення мислитель розвиває в «Новій Атлантиді». Завдяки науці і досвіду мешканці утопічного острова-держави досягли величезних успіхів. «За допомогою науки ми робимо деякі види тварин більшими, – заявляє один з учених, – ніж закладено природою» [17, с. 512]. Таких прикладів багато у всіх галузях людської діяльності.

Англійський мислитель із метою найбільш ефективного дослідження законів природи ставить перед собою завдання очищення людського інтелекту від примар, забобонів і помилок, які стають на заваді наукового пізнання. Ф. Бекон заявляє, що людський розум слід звільнити від ідолів, які переслідують людину, створюючи в ній хибні ідеї й уявлення, чим спотворюють істинне обличчя природи. Ідоли – це ілюзії (роду, печери, ринку, театру). У кожному випадку ідоли перешкоджають ефективному пізнанню.

Очищення від усіх ідолів – об'єктивне сприйняття, як зазначає В. Денисенко, що становить чистий досвід (за Ф. Беконем). Він стає передумовою істинного знання [18, с. 122].

Ф. Бекон у своїх теоретичних працях значну увагу приділяє практиці. Наукові відкриття можуть призвести до цінних практичних результатів. Тому будь-яка практика може бути успішною, якщо вона спирається науково обґрунтовану теорію.

Глибоко аналізуючи всі попередні філософські теорії, англійський мислитель особливо негативно ставився до середньовічної схоластики.

Схоластичні методи навчання, які існували під час навчання Ф. Беконем в Кембриджі, вкрай негативно вплинули на його інтереси і світогляд і викликали в душі огиду і ворожість до схоластичної системи освіти. Мислитель неодноразово заявляв, що схоластика здатна до безплідних витонче-

них диспутів, але не є придатною для ефективного всебічного дослідження природи і людини. Філософ заявляє, що понятійний апарат схоластики є надзвичайно хибним, тому за його допомогою не можна досягти позитивних результатів.

Ф. Бекон справедливо критикує схоластів за те, що вони не володіють знаннями і методами наукових досліджень, він порівняв їх із павуком, який плете павутину, але ця тканина є «абсолютно непотрібною і безкорисною. Вона повністю підривають твердиню науки» [14, с. 107–108].

І якщо б схоласти, як зауважує Ф. Бекон «більше читали й вивчали природу, вони, безумовно, стали б великими вченими і значно сприяли б розвитку всіх наук» [14, с. 108].

Бекон, як зазначає В. Соколов, є яскравим противником схоластичного вчення, який не був здатним до «ефективного і всебічного дослідження природи і людини» [19, с. 86]. Характерною ознакою схоластики, як писав Б. Рассел, була «байдужість до фактів і науки, надмірне зосередження на словесних відмінностях і тонкощах» [3, с. 370].

Оцінюючи роль і місце Ф. Бекона в боротьбі зі схоластикою, В. Асмус справедливо вказує на те, що він стояв настільки вище свого оточення, бачив настільки далі за короткозорих схоластиків, що його поняття про науку й організації наукової праці в досконалому суспільстві прийняли форму утопії. Такою утопією і виявився знаменитий твір Ф. Бекона «Нова Атлантида» [20, с. 361].

Таким чином, у своїй творчості Ф. Бекон призивав науковців розширяти горизонти пізнання природи і сміливо пробиватись у безкінечні простори науки, що є гарантом успіху в прогресивному розвитку людства.

Висновок. В історію науки Ф. Бекон увійшов як сміливий і активний новатор, який у боротьбі зі схоластикою, догматизмом, софістикою одним із перших сформулював ідею і філософськи обґрунтував необхідність експериментальних досліджень природи як важливого чинника науково-технічного прогресу.

Науці філософ відводив важливу роль фундаментальній базі, за допомогою якої людина здатна досягти влади над природою, підкорити її у своїх інтересах, але це важливе і складне завдання вона може виконати тільки за умов створення нової техніки і постійного вдосконалення технічних винаходів. Важливою умовою наукових досягнень мислитель уважав розроблення нового методу дослідження та методології. Основою розвитку наукових знань Ф. Бекон уважав експериментальне дослідження природи, а логікою, що забезпечує цей розвиток, має бути індуктивне узагальнення експериментальних даних.

Таким чином, Ф. Бекон у науці бачив велику силу і соціальну цінність прогресивного розвитку суспільства. Його ідеї й у наш час надихають

науковців на активний пошук щодо розширення і поглиблення знань у всіх сферах наукових досліджень. Слід зазначити, що ідеї не втратили своєї соціальної цінності, вони є надзвичайно актуальними і в наш час.

Література

1. Бекон Ф. *Великое Восстановление Наук*. Сочинения в двух томах. 2-е испр. и доп. изд. Сост., общ. ред. и вступ. статья А.Л. Субботина. Москва : Мысль, 1977. Т. 1 С. 57–80.
2. Юм Д. *История Англии. (Извлечения)*. Сочинения в двух томах. Под общ. ред. и с примеч. И.С. Нарского. Пер. с англ. Москва : Мысль, 1963. Т. 2. С. 825–850.
3. Рассел Б. *История западной философии / пер. с англ.* Ю. Лисняка, П. Таращука. Киев : Основи, 1995. 759 с.
4. Соколов В.В. *Очерки философии Эпохи Возрождения*. Москва : Государственное издательство Высшая школа, 1962. 167 с.
5. Луначарский А.В. *Литературоведение. Критика. Эстетика. Собрание сочинений в восьми томах*. Москва : Издательство Художественная литература, 1965. Том шестой. С. 415–512.
6. Мельвиль М.Н. *Френсис Бекон*. Москва : Знание, 1961. 47 с.
7. *Античная философия и мифология в толковании Ф. Бекона*. Сочинения в двух томах. 2-е, испр. и доп. изд. Сост., общ. ред. и вступит. статья А.Л. Субботина. Москва : Мысль, 1978. Т. 2 С. 534–539.
8. Субботин А.Л. *Френсис Бекон и античность. Вопросы философии*. 1972. № 2. С. 86–94.
9. Бекон Ф. *Опыты, или наставления нравственные и политические*. Сочинения в двух томах. 2-е, испр. и доп. изд. Сост., общ. ред. и вступит. статья А.Л. Субботина. Москва : Мысль, 1978. Т. 2. С. 351–481.
10. Субботин А.Л. *По следам «Нового Органона»*. *Вопросы философии*. 1970. № 9 С. 97–108.
11. Субботин А.Л. *Шекспир и Бекон. Вопросы философии*. 1964. № 2. С. 93–103.
12. Гусев В.И. *Нариси з історії філософії Нового часу*. Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія». 2020. 344 с.
13. *Філософія : підручник / За ред. О.П Сидоренка*. Київ : Знання. 2008. 891 с.
14. Бекон Ф. *О достоинстве и приумножении наук*. Сочинения в двух томах. 2-е испр. и доп. изд. Сост., общ. ред. и вступит. статья А.Л. Субботина. Москва : Мысль, 1977. Т. 1. Кн. седьмая. С. 385–417.
15. *История философии. Словник / За заг. ред. д. ф. н., проф. В.І. Ярошовця*. 2-ге вид., перероб. Київ : Знання України, 2012. 1087 с.
16. Бекон Ф. *Афоризмы об истолковании природы и царства человека // Бекон Ф. Сочинения в двух томах*. 2-е, испр. и доп. изд. Сост., общ. ред. и вступит. статья А.Л. Субботина. Москва : Мысль, 1978. Т. 2. С. 12–79.
17. Бекон Ф. *Новая Атлантида*. Сочинения в двух томах. 2-е, испр. и доп. изд. Сост., общ. ред. и вступит. статья А.Л. Субботина. Москва : Мысль, 1978. Т. 2 С. 485–518.
18. Денисенко В.М. *Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу та європейської історії*. Львів : Львівський державний університет імені І. Франка, 1977. 274 с.
19. Соколов В.В. *Френсис Бекон – філософ – новатор своєї епохи. Вопросы философии*. 1961. № 4. С. 86–97.
20. Асмус В.Ф. *Избранные философские труды*. Москва : Издательство Московского университета, 1969. Т. 1. С. 339–404.